Ədalət.- 2022.- 5 aprel.- S.4.

ƏDALƏTLİ OLMAQ - QƏHRƏMANLIQDIR! YENİ TARİXİ REALLIQ QARŞISINDA

(əvvəli ötən saylarımızda)

Obyektivlik naminə bəzi faktları da deyim. Teatr repertuarı sahəsində xalq yazıçısı Elçinin, dramaturq Əli Əmirlinin fəaliyyəti müəyyən rəğbət doğurur. Heydər Əliyev Fondunun keçirdiyi Muğam müsabiqələri təqdirəlayiqdir. Bu müsabiqələrin qalibləri - Təyyar Bayramov, Ehtiram Hüseynov, Nigar Şabanova, Mirələm Mirələmov, İlkin Əhmədov, Abgül Mirzəyev, Babək Niftəliyev, Kamilə Nəbiyeva, Pərviz Qasımov, xalq artistləri Mənsum İbrahimov, Könül Xasıyeva, Zülfiyyə Xanbabayeva, Teyyub Aslan, Aygün Bayramova, Nazpəri Dostəliyeva, Əməkdar artistlər Gülüstan Əliyeva, Elnarə Abdullayeva, Könül Kərimova, Teymur Əmrahın fəaliyyəti rəğbət doğurur.

ATV kanalında Nanə Ağamalıyevanın apardığı "Nanəli" verilişi geniş beynəlxalq nüfuz qazanıb. Azərbaycan ifaçılıq mədəniyyətinə bir Akademiya qədər xidmət göstərir. Adlarını çəkdiyim xanəndə və müğənnilərin səsi milli sərvətimizdir.

Yeri gəlmşkən deyək ki, bizim televiziyaların reklam siyasəti tamaşaçıları əsəbləşdirir, faktiki olaraq antireklama çevrilir. Bir də görürsən ki, romantik bir film, ya zərif, səmimi bir verliş getdiyi yerdə gemaroy üçün dərman, xanımlar üçün pampers, diş məcunu, bağırsaq qurdları üçün müalicə vasitələri reklam olunur.

Elə intim məsələlər var ki, onları reklam etmək olmaz. Bu milli mentalitetə zərər gətirər, mənəvi adət-ənənələri deqeredasiyaüğrada bilər. Qadının gözəlliyi zərifliyin qorunmasıdır. Kişinin gözəlliyi, mərdliyi və igidliyi, qadının gözəlliyi, nəcibliyi və zərifliyidir.

"Ağdağ", "Omid", "Metax" boruları tamaşaçıların gözünü mazol edib. Televiziyalarda reklam rolikləri həddindən artıq uzun olur. 40 dəqiqəlik teleserialın gedişində iki dəfə 20 dəqi-qəlik reklam verilir, əksəriyyəti də yalan çıxır. Bir sözlə tamaşaçını yoran reklam biabırçılığına ciddi nəzarət lazımdır.

- Əsas fəaliyyət sahənizdən - ədəbi tənqiddən danışmadınız. Sizi xalqımız peşəkar tənqidçi, tənqidin tarixi və nəzəriyyəsinin araşdırıcısı kimi tanıyır. Sizə "filosof tənqidçi" deyirlər. 40 ildən artıqdır ki, tənqidin tarixi və nəzəriyyəsi ilə məşğulsunuz. Yeni tarixi dövrdə tənqidin vəziyyəti necədir?

- 1976-cı ildə V kursun əvvəlində diplom mövzusu götürəndə 37-ci ildə repressiya olunmuş Əli Nazimin ədəbi-tənqidi görüşlərindən yazacağımı bildirdim. Kafedra müdiri, cəngavər xislətli Abbas Zamanov başını buladı.

- Başının ağrıyacağından qorxmursan - dedi. Dedim yox, - Onda mən sənin diplom rəhbərin olacağam, dedi. Namizədlik dissertasiyası həcmində (125 s.) işimi Abbas müəllimə evində bir həftəyə ona oxudum, elmi rəhbər kimi Abbas Zamanov, rəyçi kimi Xalq yazıçısı, professor Əzizə Cəfərzadə mənə tərifli rəy verdilər (Diplom işim və bu rəylər arxivimdə saxlanılır). Diplom müdafiəsi zamanı sevimli müəllimim türkoloq, professor Fərhad Zeynalov soruşdu: Nizaməddin, sən də digər tələbə yoldaşların kimi 50 səhifə yaza bilməzdin? Mən dillənməmiş Abbas müəllim cavab verdi: - Yox! O tamamilə işlənməmiş, bu vaxtadək qadağan olunmuş mövzuda yeni bir tədqiqat yazıb, buna görə onu alqışlamaq lazımdır.

Beləliklə, taleyimi tənqid tarixinə və nəzəriyyəsinə bağladım, ilk kitabım "Ədəbi mübahisələr" (1986) çap olundu, o vaxtdan bu çağacan onlarla kitabım, üç cildlik "Seçilmiş əsərlər"im 300-ə yaxın məqaləm çap olunub.

Tənqidçi xüsusi bir istedaddır, hər filoloq tənqidçi ola bilməz. Əslində tənqid tizfəhm sənətdir və bədii ədəbiyyata sevgidən başlanır.

Obyektiv və nəzəriyyə ilə silahlanmış tənqid ədəbi prosesi təşkil edir, onu irəli apara bilir. Mən 80-ci illərdə yazdığım "Tənqidin ədəbi prosesdə rolu" adlı konseptual monoqrafiyamda demişəm ki, ədəbi prosesin üç müəllifi var: yazıçı, tənqidçi və oxucu, ədəbiyyatın məniti oxucu yaddaşıdır. Seyid Hüseyn deyirdi ki, "tənqidsiz ədəbiyyat ormanlarda bitən yabanı ota bənzəyir".

Bu barədə əsərlərimdə kifayət qədər fikirlər var, oxuya bilərsiniz. Bizim yazıçılar və şairlər tənqidi sevmirlər, tənqidçiyə düşmən gözü ilə baxırlar.

Ədəbiyyat tariximizdə ağıllı örnəksər var: romantik şair və maarifçi yazıçı Abdulla Şaiqin bir misrası bu gün bütün bəşəriyyəti düşündürür: "Hamımız bir günəşin zərrəsiyik".

İlk xalq şairimiz Səməd Vurğun II cahan müharibəsindən sonra yazdığı "İnsan" fəlsəfi dramında belə bir bədii sual verirdi "Qalib gələcəkmi cahanda kamal?!" Bu gün də həmin sual aktualdır.

İçi mən daxil tənqidçilər tərif yazmaqla məşğuldurlar. Heç kimin xətrinə dəymək istəmirlər. Fəqət, mən həmişə demişəm, layiq olmayan tərif ən amansız tənqiddir.

- Nizaməddin müəllim dost sözü sizin üçün nə deməkdir?

- Bu çox ağır sözdür: Vətən, Millət, Qeyrət kimi dost sözü də ağır və şərəfli anlayışdır. Dost insanın ikinci mənidir. Şəxsiyyət kimi sənin mənəvi və intellektual səviyyəndə olmayan adam sənin dostun ola bilməz. O bütün parametrlər üzrə sənə layiq olmalıdır. Dostları olmaq xoşbəxtlikdir, dostun nazına dözmək lazımdır. Dost da sevgili kimi çoxcəhətli anlayışdır. Mənim həyatda tanışlarım, hörmət bəslədiyim, dəyər verdiyim insanlar çoxdur. Bilirəm ki, ölkənin hər yerində mənə dəyər verən tələbələrim var...

Mən dost itkisinin ağrısını çox çəkmişəm. Həm Allahın əmri ilə dünyasını dəyişənlərin, həm də mənim bir dost kimi səmimiyyətimin psixoloji ağırlığına dözməyib tədricən məndən uzaqlaşanların.

Rejissor Faiq Zöhrabov, Xalq artistləri Fuad Poladov, Ramiz Əzizbəyli, şair Oqtay Rza, professor Hüseyn Həşimli, Buludxan Xəlilov, Nizami Xudiyev, jurnalist Məhəmməd Baharlı. Polis mayoru Knyaz Ələkbərov, şair Şöhlət Əfşar vəfat edəndə dərindən iztirab çəkdim...

Mən özümdən yaşlı adamlarla dostluq etmişəm. Akademik Məmməd Cəfər, Bəkir Nəbiyev, Tofiq Hacıyev, Kamal Talıbzadə, müxbir üzvləri Əziz Mirəhmədov, Yaşar Qarayev, Azad Nəbiyev, professorlar Qafar Kəndli, Kamran Dadaşoğlu, Mirəli Seyidov, Yusif Seyidov, Cəlal Abdullayev, Şamil Qurbanov, Abdulla Abbasov məni özlərinə dost sayıb, ehtiram göstərirdilər. Millət vəkili Vahid Əhmədovu, Xalq şairi Nəriman Həsənzadəni Göyçaylı Xəlil müəllimi, Lənkəranın ağsaqqalı Səadət Tağıyevi, Xaçmazlı Mübariz Həsənoğlunu, Xalq şairi Ramiz Rövşəni, professor Paşa Qəlbinuru, professor Timurçin Əfəndiyevi, akademik Nizami Cəfərovu, professorlar Asif Rüstəmlini və Vəfa Xanoğlanı, yazıçı Hüseynbala Mirələmovu dostum hesab edirəm.

-Dünyaya gəlməkdən razısınızmı? Siz dünyaya niyə gəlmisinizmi?

- Nə dünyaya gələndə, nə də dünyada gələndə insanın rəyini soruşmurlar. Mən dəfələrlə yazmışam: Rəyimi soruşsaydılar dünyaya gəlməzdim, rəyimi soruşsaydılar dünyadan getməzdim.

Dünyaya gəlməyimdən narazı deyiləm, yaşamaq gözəldir. Mən problemlərlə dolu şərəfli bir ömür yaşamışam, indi də şərəflə qocalmağa doğru gedirəm. Gənclik və sağlamlıq xoşbəxtlikdir, hamıya sağlam qocalıq arzu edirəm. Əslində yaşamaq Allahın ifadəsini yerinə yetirmək deməkdir.

Mən dünyaya xeyirxahlıq eləmək üçün gəlmişəm, bu missiyanı ləyaqətlə yerinə yetirməyə çalışır və bundan qürur duyuram. Allahımı, dinimi, Vətənimi, millətimi, ədəbiyyatımı və dilimi sevirəm, türk əslimlə fəxr edirəm. Həyatdakı bütün gözəlliklər insan üçün yaranıb. Gözəlliyi duymaq, ondan barınmaq insanın həyatını mənalı edir, onu darıxmağa, qüssələnməyə qoymur. Qaraqabaq, bədniyyət, paxıl adamlardan uzaq olmağa çalışır, pozitiv insanları özümə doğma hesab edirəm. Həyatın mənasını səmərəli zəhmətdə görürəm.

- Nizaməddin müəllim elə yaş dövründəsiniz ki, özünüz demişkən, bu nə çoxdu nə də az. Alim kimi əsərlərinizin, nüfuzlu bir şəxsiyyət kimi taleyinizin gələcəyini necə görürsünüz?

- Əzizim Yunus bəy! Yaşasaq görərik: Güman edirəm ki, vaxt çatanda, Allahın əmri ilə bu gözəl dünyaya əlvida deyəndən sonra əsərlərim diqqətlə oxunacaq, adım daha da böyüyəcək. İnsanlara gərək olacaq. Bir dəfə böyükmütəfəkkir Mirzə Fətəli Axundzadə əcnəbi diplomatlardan birinə şikayətlənir ki, müasirlərimin nadanlığından təngə gəlmişəm, məni başa düşmürlər.

Diplomat dostu ona yazır ki, Mirzə Fətəli, rəncidə olma, gələcək nəsillər bizi başa düşəcək.

Mirzə Fətəli ona növbəti məktubunda yazır:

- "Mən buna qətiyyən əmin deyiləm, çünki gələcək nəsillər də biz eşşəklərdən törənmiş olacaqlar..." Lətifəsi bizdən uzaq, təəssüf ki, bəzən belə də olur. Ancaq mən gələcəyə nikbin baxıram, çünki biz o gələcəyin təməlini indidən möhkəm qoyuruq: yeni tarix yaradırıq, bu Zəfərlər tarixi - Dərbənd, Zəngəzur, Göyçə, İrəvan, Ərdəbil, Təbriz - bütöv Azərbaycan tarixi olacaq!

Onu 44 günlük Vətən müharibəsi şəhidlərinin, qazilərinin, onun ideologiyasını hazırlayan bizlərin - müzəffər Azərbaycan ziyalılarının övladları, nəvələri yaradacaq!

- Nizaməddin müəllim, Sizi peşəkar tənqidçi olaraq fərqləndirən cəhətlərdən biri də budur ki, Siz həmişə ədəbi prosesi təşkil edən oxucu problemindən də yazmısınız. "Tənqidi mühakimədə oxucu kriteriyası" məqalənizi, yazıçı, tənqidçi, oxucu münasibətlərindən bəhs edən "Tənqidin ədəbi prosesdə rolu" monoqrafiyanızı xatırlatmaq istəyirəm. Bu əsərlər 80-ci illərdə yazılıb, bəs indi vəziyyət nədir?

- İndi yeni tarixi reallıq yaranıb, müstəqillik dövründə çox şeylər dəyişdi. Ümumən oxucu problemi ədəbiyyatın "Olum" ya "Ölüm" məsələsidir. Oxucusu olmayan əsər ölü doğulmuş uşağa bənzəyir. Bədii əsərin mənzili yazıçının kabinetindən daha çox, oxucu qənaətidir, o oxucu ilə birlikdə yaşaya bilər.

Biz öz oxucularımızı itirmişik, bizi başa düşən oxucuların çoxusu dünyasını dəyişib. İndiki nəsil bolşevik-kommunist ideologiyasına xidmət edən əsərləri oxumaq istəmir. Bu bir tarixi zərurətdir. Çünki bu günün oxucusu müstəqillik epoxasının üzvüdür.

O Lenin, partiya, kommunizm yalanları haqqında əsərlərə heç yaxın da durmur. Mənə sual verirlər ki, "Qardaş olub Hayastan, Azərbaycan" şeirini yazan şair məgər 1805-ci il Kürəkçay, 1813-cü il Gülüstan, 1828-ci il Türkmənçay işğal aktlarından, 1905-ci il, 1918-ci il erməni qırğınlarından xəbərsiz idi?

Əlbəttə, xəbərdar idi... Bəzən biz özümüz ilan gülləyə doğru gedən kimi mənfur düşmənlərimizə qucaq açmışıq. Bu barədə çox danışmaq olar.

Fəqət, mən onları qınamıram, hakim ideologiya 70 il sovet dönəmində (xüsusən 37-nin repressiyalarında!) onların gözünün odunu almışdı, onlar xof və vahimə içərisində yaşayırdılar. Dərdlərimizin tarixi çox böyükdür:

İranla Rusiya müharibə aparıb onların olmayan qədim və ulu bir xalqın vətənini onun sahibi olan xalqın rəyini belə soruşmadan öz aralarında ata malı kimi iki yerə bölüblər. Və heç nə olmayıb kimi 200 ildir rahatca onu özünküləşdiriblər, İranda böyük Azərbaycan əraziləri və 40 milyonluq xalq farsların (və onların təbliğ etdiyi dinin!) zülmü altındadır. Dünya isə buna göz yumur...

- Gənc nəslə sözünüz...

- Mən 40 il ali məktəblərdə gənclərə əsl ziyalı sözü, milli yaddaşı oyadan, tariximizin böyüklüyünü bildirən SÖZ demişəm. Gənclərimizlə fəxr edirəm, qürur duyuram, Azərbaycan gəncləri Vətən müharibəsində babalarına layiq olduğunu sübut etdi. Dünyaya vətənpərvərlik nümunəsi göstərdi, gülə-gülə şəhid və qazi oldu. Onların qarşısında baş əyirəm, deməli dərslərimiz hədər getməyib.

İndi mən Azərbaycanın taleyindən nigaran deyiləm. Fəqət, müasir gəncliyi yad təsirlərdən, xüsusən rus və din donuna bürünmüş fars təsirindən qorunaq lazımdır. Gənclərimzi tarixi-milli ruhda böyütməliyik.

- Səmimi və cəsarətli müsahibəmi görə Sizə təşəkkür edirəm.

Yunus Mirzə